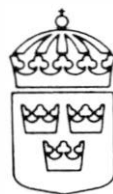

Motion till riksdagen

1988/89:Ju812

av Bengt Westerberg m. fl. (fp)

Brottsoffer

Mot.
1988/89
Ju812—815

Under senare år har, helt berättigat, en livlig diskussion förts kring den situation som uppstår för den som blir utsatt för brott. Olika problem på området har också flera gånger tagits upp i riksdagen både i motioner och i debatter. Vidare har BRÅ publicerat en promemoria och så sent som förra året en rapport, Brottsoffer.

Däremot har det hittills från regeringens sida saknats ett samlat grepp på hur det allmänna bör kunna bistå brottsoffer.

I denna motion framför vi folkpartiets krav när det gäller stöd till brottsoffer.

Vi vet att de flesta brottsoffer känner sig pressade och oroad av sin situation oavsett vilken typ av skador de utsatts för.

Vi vet att det stora flertalet av de brott som varje år anmäls till polisen är egendomsbrott och våldsbrott och således riktade mot enskilda människor. Vi vet också att uppklaringsprocenten framför allt i fråga om egendomsbrott dessvärre är mycket låg. Men det förhållandet att samhället inte kan garantera att någon gärningsman fälls till ansvar vare sig det gäller stöld eller våld får inte frita det allmänna från att så långt det är möjligt bistå den som lidit skada av gärningen. Självklart finns det också skäl att bistå ett brottsoffer även när en känd gärningsman finns.

Skadorna kan vara av skiftande slag, ett våldsbrott innebär så gott som alltid fysiska skador av mer eller mindre allvarlig art. Tillgreppsbrotten medför, oavsett om försäkring finns eller ej, ekonomiska förluster. I båda fallen är det mycket vanligt att brottsoffret som en följd av den chock det innebär att bli angripen till liv eller egendom får psykiska skador som en följd.

De fysiska skadorna tas om hand via sjukvården, men även när en skada går att bota helt har den skadade varit utsatt för både fysiskt och psykiskt lidande eller "sveda och värk" som den skadeståndsrättsliga termen brukar lyda.

Ekonomiska förluster på grund av egendomsbrott t.ex. kan täckas av en försäkring, men oftast finns självrisk i sådana försäkringar vilket innebär att den drabbade alltid får stå för en del av förlusten själv. I många fall saknar offret försäkring.

Möjligheterna att få skadestånd på grund av brottet är naturligtvis först och främst beroende av om någon gärningsman upptäcks och fälls till ansvar. Men även när så sker och domstolen dömer ut skadestånd kan pro-

blem kvarstå. Alltför många som har tillerkänts skadestånd får trots stora ansträngningar inte ut skadeståndsbeloppet eller möjligen bara en del därav. Många gånger har nämligen den som dömts att betala skadestånd ingen betalningsförmåga, i andra fall kan det vara viljan att betala som saknas. BRÅ har i sin rapport föreslagit att det i en sådan situation bör övervägas att stärka brottsoffrens ställning genom att ge skadeståndsanspråk bättre förmånsrätt. Vi stöder denna tanke men vill för vår del därtill föreslå att möjligheter skapas att begära införsel för skadeståndsbelopp i den skadeståndsskyldiges lön.

I vissa fall kan brottsoffren få ersättning av staten enligt brottskadelagen. Ersättningsreglerna är olika när det gäller personskada och sakskada.

För sakskada utgår ersättning i princip enligt två huvudfall. I det första fallet utgår ersättning om gärningsmannen vid brottstillfället var berövad friheten. Vi menar att möjligheterna för brottsoffer att få ersättning av staten i dessa fall borde utvidgas till att avse även saksador som förorsakats av dem som villkorligt frigivits från kriminalvårdsanstalt.

I det andra fallet som ger ersättning för sak- och förmögenhetsskada — om den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott — har riksdagen nyligen beslutat om vissa förbättringar.

I fråga om personskador genomfördes samtidigt förbättringar som innebär att det är lättare att få ersättning av staten för lidanden som någon tillfogat annan genom brott mot den personliga friheten. Vi anser det angeläget att de förbättringar i brottskadelagen som nyligen genomförts följs noga i praxis, så att det efter två år blir möjligt att göra en bedömning ifall de skadelidandes ersättningsmöjligheter bör utvidgas.

Oavsett om brottet innebär en allvarlig skada eller ej för brottsoffret måste man räkna med att hon eller han påverkas psykiskt av sin situation. För många kan det medföra en allvarlig chock att ha blivit utsatt för ett brott, andra klarar sig bättre men säkert blir ingen helt opåverkad av en sådan upplevelse. Många kan därför behöva hjälp eller stöd från andra i en sådan svår situation. De som har familj eller nära vänner får naturligtvis stöd därifrån, andra kan behöva professionell hjälp av psykolog eller läkare.

Men det är också viktigt att brottsoffret uppfattar att det allmänna faktiskt står på hennes sida. I många polisdistrikt är det regel att polisen så snart som möjligt har personlig kontakt med den som har blivit bestulen eller utsatt för ett våldsovergrepp t.ex. Detta är enligt vår mening utomordentligt viktigt eftersom det ger brottsoffret kontakt med en objektiv person som har erfarenhet av liknande situationer och som också kan ge svar på många frågor som uppstår kring brottet.

Vi anser därför att det bör vara en regel att polisen alltid söker kontakt med ett brottsoffer så snart som möjligt efter gärningen. Polisen bör därvid inte bara lyssna utan också försöka ge en så uttömmande redogörelse som möjligt för ett ärendes normala fortsatta gång.

Många människor är okunniga om hur rättsväsendet fungerar, de vet inte vad förundersökning innebär och känner inte till sina egna rättigheter som målsägande osv. Justitiedepartementet har nyligen givit ut en kortfattad

informationsskrift till brottsoffer. Det är bra, men vi hävdar att det är minst lika viktigt att offret också informeras personligen. Det är därför nödvändigt att polisens möjligheter att ägna tid åt brottsoffren utökas. Det är också viktigt att i polisutbildningen lägga vikt vid de enskilda polisernas kunskaper om människors reaktioner när de utsätts för brott.

Ett komplement till den nämnda informationen kunde vara en videofilm som visas på polismyndigheten för dem som så önskar.

Polisen är och skall emellertid naturligt nog i första hand vara inriktad på brottsundersökningen. Efter de kontakter med brottsoffret vi nämnt kan det knappast vara en polisuppgift att tillgodose brottsoffrets personliga behov. Däremot kan polisen vid informationen hjälpa till att förmedla kontakter till sociala myndigheter eller brottsofferjourer.

Emellertid finns brottsofferjourer på få platser i landet och de som finns har mycket begränsade resurser. Sociala myndigheter är inte heller alltid rätt eller ur brottsoffrets synpunkt ens önskvärd myndighet. Ett sätt att åstadkomma stöd åt brottsoffren är att kommunerna inrättar särskilda tjänster — samordnare — för att hjälpa just brottsoffer. I Malmö har helt nyligen inrättats en sådan tjänst. Samordnaren skall samarbeta med polisen. När människor blivit utsatta för ett brott skall de kunna hänvisas till tjänstemannen som skall ge stöd och rådgivning till brottsoffret. Det kan gälla skadeståndsfrågor, kontakter med försäkringsbolag eller rent praktiska frågor såsom att få uppstädat efter ett inbrott. Verksamheten i Malmö är helt fristående och ingen registrering förekommer.

När det gäller vissa typer av stöd till brottsoffer medverkar kommunernas socialförvaltningar redan idag på ett bra sätt. Emellertid begås brott i stor utsträckning på kvällar, nätter och helger och därför är det angeläget att kommunerna kan erbjuda någon form av jourverksamhet. Enligt en undersökning som BRÅ låtit göra har det visat sig att mer än hälften av landets kommuner saknar sådan verksamhet. Kommunernas jourverksamhet borde därför byggas ut.

Alla brott kommer inte till polisens kännedom. En grupp som sällan anmäler brott till polisen är de kvinnor som misshandlas av sina män. Det kan också vara män som misshandlats. Även om dessa grupper inte vill blanda in polisen kan de ha behov av hjälp. En möjlighet att förmedla den hjälpen vore att inrätta ett särskilt telefonnummer, lika för hela landet och kopplat till en särskild avdelning hos polisen eller direkt till televerket. På det numret skulle ges en allmän information om vilka möjligheter till stöd för brottsoffer som finns inom kommunen.

Domstolen

Den information som brottsoffret får via polisen i samband med att ett brott begåtts är en förberedelse för brottsoffret på vad som kommer att hända under resans gång. För att denna information skall bli så fullständig som möjligt är det viktigt att brottsoffret, oavsett om denne framställt skadeståndsanspråk eller ej, får information om huruvida åklagaren åtar eller avskriver målet. På BRÅs uppdrag har Olaf Dahlbäck utfört en undersökning som bl a visar att mellan 53% och 77% av brottsoffren inte visste om

fallet som de var inblandade i var avslutat eller ej. Som ett led i den utökade informationen till brottsoffren borde också en avskrift av domen i målet, åtminstone i de delar som berör brottsoffret, alltid kostnadsfritt översändas till varje brottsoffer. Det måste anses som en närmast självklar rätt för brottsoffret att automatiskt få information om utgången i målet. Den som av något skäl inte önskar eller är ointresserad av utgången i målet kan i samband med informationen hos polisen få möjlighet att meddela sin inställning. Brottsoffrets inställning i denna fråga kan redovisas i förundersökningsprotokollet.

Beträffande målsägandebiträde har riksdagen nyligen beslutat att brottsoffer som utsatts för grova sexualbrott skall ha rätt till eget juridiskt biträde i samband med förundersökning och rättegång. Biträdet skall ha rätt till ersättning av allmänna medel. Även brottsoffer i mål om misshandel av en närstående liksom brottsoffer i mål om "barnkidnappning" har stort behov av stöd och hjälp från ett juridiskt biträde. Det är därför angeläget att också ge dessa möjlighet att få ett sådant biträde.

Sjukvården

När det gäller våldsbrott där sjukvårdspersonal många gånger är offrets första kontakt efter brottet borde det också inom sjukvårdens ram ges möjlighet att ägna tid åt brottsoffret.

Om de psykiska skadorna som orsakats av brottet är allvarliga kan det vara nödvändigt att offret får kontakt med den psykiatriska vården. Särskilt torde detta gälla dem som utsatts för sexuella övergrepp och kvinnor som misshandlats av sina män.

Dessa brottsoffer bör få förtur till den psykiatriska vården.

Ideella föreningars hjälpverksamhet

Under senare tid har på frivillig väg växt fram sk kvinnohus och kvinnojourer, vilka inrättats för att hjälpa och stödja kvinnor som utsätts för våld eller sexuella övergrepp. Kvinnohusen och jourerna uppgår till över hundra, som är fördelade över hela landet. De drivs som ideella föreningar med mycket skiftande kommunalt ekonomiskt stöd.

Kvinnohusen och jourerna erbjuder utsatta kvinnor bl a moraliskt stöd och gemenskap, kortare eller längre tids boende samt praktisk hjälp med bl a barnomsorg. För kvinnor som utsatts för våld i hemmet är situationen ofta sådan att det största behovet är en tillfällig bostad eftersom alternativet är ett fortsatt samboende med gärningsmannen. För många kvinnor är kvinnojourerna av stor betydelse därför att de erbjuder anonymitet. Kvinnojourerna fungerar dessutom som en länk till myndigheter och andra officiella instanser.

I en av BRÅ genomförd undersökning framgår att kvinnojourernas verksamhet begränsas av brister i ekonomin. Eftersom kvinnojourernas verksamhet ökat och visat sig kunna erbjuda kvinnor och barn ett brett utbud av stöd och "service" och det dessutom är uppenbart att någon form av specialarrangemang för utsatta kvinnor behövs, måste samhället ha beredskap

för att om så krävs på något sätt ta det övergripande ekonomiska ansvaret för detta.

Brottsofferjourer med verksamhet som går ut på att erbjuda brottsoffer av alla kategorier hjälp, dels genom samtal, dels genom praktiska hjälpåtgärderna, finns idag på flera olika platser i Sverige. Verksamheten är dock ännu tämligen begränsad. Enligt en undersökning av Helen Jacobsson kontaktas jourerna sällan av människor som aktivt söker hjälp. Jourerna går därför mer och mer över till att själva ta kontakt med brottsoffren. Flertalet av dessa jourer bedrivs i nära samarbete med kyrkans diakoniverksamhet. Det är utmärkt att det växer upp ideella brottsofferjourer i Sverige som tillsammans med myndigheterna kan erbjuda brottsoffer stöd.

Vi menar att verksamhetens framgångar både ifråga om kvinnojourer och brottsofferjour i stor utsträckning beror på det ideella engagemang som finns bland många inom dessa områden. Vi menar att samhället även i fortsättningen på skilda sätt bör stödja dessa jourer.

Särskilt utsatta brottsoffer

När det gäller barn som utsatts för vålds- eller sexualbrott är situationen mycket känslig. Våld eller sexuella övergrepp begås ofta av någon av föräldrarna med vilken barnet sammanbor. Detta medför att barnet hamnar i en svår situation där känslan av egen skuld och lojaliteten mot föräldern kan komma att påverka barnets inställning till brottet och benägenheten att berätta om det inträffade för någon utomstående. Det stora problemet är givetvis att barnet, till skillnad från andra brottsoffer, sällan har förmåga att själv anmäla ett brott. Det är därför utomordentligt viktigt, sedan ett barn har utsatts för övergrepp i någon form, att möjligheten att brottet skall kunna komma till polismyndighetens kännedom förbättras. Här har lärare, skolsköterskor, läkare och släktingar ett stort ansvar.

Eftersom barnets situation är så utsatt föreligger det ett behov av en utomstående, kvalificerad person som kan tillvarata barnets rätt och företräda det vid misstanke om övergrepp. Barnets rätt borde tillgodoses genom att det regelmässigt förordnas ett juridiskt biträde med särskild erfarenhet av frågor som rör barn.

Lagen om besöksförbud behöver skärpas

Den 1 juli 1988 trädde lagen om besöksförbud i kraft. Lagen syftar till att ge ett bättre skydd för framförallt kvinnor som förföljs och trakasseras. Erfarenheterna av lagen hittills är självfallet begränsade men redan nu finns det anledning att i vissa avseenden förändra och komplettera lagen. För det första anser vi att förfarandet för att meddela besöksförbud måste gå fortare än för närvarande. Samma tidsfrister som gäller för anhållande och häktning bör gälla i samband med prövningen av fråga om besöksförbud. För det andra bör lagen skärpas vid överträdelser av ålagt besöksförbud. Idag saknas rättsliga möjligheter att snabbt och effektivt stoppa ideliga överträdelser av besöksförbud. Därför bör lagen kompletteras med möjlighet att

omedelbart frihetsberöva den person som totalt nonchalerar ett besöksförbud.

Mot. 1988/89
Ju812

I samband med att riksdagen behandlade lagförslaget om besöksförbud förordade folkpartiet med hänsyn till rättssäkerheten en ordning som innebär att domstol, i stället för åklagare, skulle fatta beslut om besöksförbud. För att inte detta skall leda till att förfarandet försenas skall beslut om besöksförbud kunna meddelas av jourdomstol. Slutligen anser vi att åklagaren skall ha samma oinskränkta skyldighet att åtala överträdelse av besöksförbud som gäller vid misshandel. Det nuvarande kravet på angivelse bör alltså tas bort.

Rätt att byta personnummer

Det finns situationer då lagen om besöksförbud, också med de ändringar vi har föreslagit, inte kommer att vara tillämplig eller utgöra en tillräcklig garanti för att trakasserade kvinnor skall känna sig fria från fruktan att bli uppsökta.

En ytterligare åtgärd som myndigheterna därför bör kunna vidtaga är att medge att trakasserade personer får rätt till en ny identitet, förutom byte av namn också byte av personnummer. Trots att det under senare år har skett en rad åtgärder i syfte att skapa en bättre sekretess för skyddade personer kan det ifrågasättas om dessa åtgärder har varit tillräckliga för att undvika att personer kan identifieras med hjälp av sitt personnummer. Enligt vår uppfattning bör därför en större generositet än i dag tillämpas när det gäller att medge att personer som utsätts för våld eller hot om våld eller andra former av kränkande trakasserier får rätt att byta personnummer. Det bör ankomma på regeringen att utfärda sådana direktiv.

Samlat program för stöd till brottsoffer

Det finns starka skäl för stat och kommun att i större utsträckning än för närvarande stödja brottsoffer. Framför allt bör polisen ges möjlighet och skyldighet att ägna brottsoffren mer tid. För att brottsoffrens situation skall förbättras krävs dessutom en bättre samordning av resurser och en avsevärt förbättrad information. Brottsoffrens rätt till ersättning och skadestånd måste uppmärksammas. Vidare måste stat och kommun på olika sätt stödja och uppmuntra ideella organisationer som driver olika typer av jourverksamhet för brottsoffer. Det bör ankomma på regeringen att presentera ett samlat program som syftar till att förbättra stödet till brottsoffer. Utgångspunkter bör därvid vara följande:

1. Polisen bör ges ett ökat ansvar att se till att så gott som alla brottsoffer får en personlig kontakt med polisen. Polisen bör vid dessa samtal dels ta upp anmälan, dels ge brottsoffret möjlighet att tala om brottet, dels lämna en utförlig information om vad som kommer att hända med anmälan, dels ge brottsoffret information om vilka möjligheter till stöd och hjälp som finns att få.
2. Inom polisen eller kommunen bör finnas en typ av samordningstjänster som kan ge stöd och hjälp till de brottsoffer som så önskar.

3. Sjukhuskuratorer, annan sjukhuspersonal och personal inom socialtjänsten bör ges möjlighet att i större utsträckning än för närvarande uppmärksamma brottsoffrens problem.
4. Sjukhusen bör inrätta jourhavarande kurator och kommunernas jourverksamhet bör också byggas ut.
5. Staten bör underlätta för brottsoffren att få ut det skadestånd som tilldömts dem. Detta kan ske genom förbättrad förmånsrätt och möjlighet att få införsel i lön.

Det bör utredas om staten i framtiden bör medverka till att utdömt skadestånd utbetalas eller brottsoffret på annat sätt kan få kompensation i sådana fall där brottsoffret inte kan förmå den skyldige att betala skadeståndet.

6. Brottskadenämnden bör ersätta sakskada och ren förmögenhetsskada också när skadan orsakats av personer som villkorligt frigivits från kriminalvårdsanstalt.
7. Efter två år bör en utvärdering göras av brottsskadelagens utvidgade möjligheter att betala ut ersättning.
8. Kvinnojournernas verksamhet behövs för en grupp av särskilt utsatta brottsoffer. Det är angeläget att kvinnojournerna även i framtiden behåller sin ideella karaktär och att de bygger på frivilligt engagemang. Emellertid bör samhället i större utsträckning än som sker idag stödja den verksamheten ekonomiskt så att den kan fortleva i sin nuvarande form.
9. Brottsofferjourer bör uppmuntras och stödjas eftersom dessa är ett bra komplement till myndigheternas stöd till brottsoffer.
10. Barn såsom brottsoffer bör få rätt till juridiskt biträde.
11. Kvinnor som utsätts för grova våldsbrott av närstående liksom brottsoffer som utsätts för "barnkidnappning" bör få automatisk rätt till juridiskt biträde.
12. Det bör införas en förbättrad kontakt och samordning mellan försäkringsbolag och polisen.
13. Ett särskilt telefonnummer, lika i hela landet, bör inrättas och till vilket brottsoffer skall kunna ringa för att få reda på var stöd kan ges i respektive län.
14. Lagen om besöksförbud behöver skärpas.
15. Större generositet när det gäller att medge rätt till byte av personnummer.

Hemställan

Mot. 1988/89

Ju812

Mot bakgrund av det anförda hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett program för att förbättra situationen för brottsoffer.

Stockholm den 25 januari 1989

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrlund (fp)

Charlotte Branting (fp)

Sigge Godin (fp)

Ingela Mårtensson (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Elver Jonsson (fp)

Anne Wibble (fp)